

Sukupolviefekti äänestämisen mittaamiseen ja selittämiseen liittyviä kysymyksiä¹

HANNA WASS

ABSTRACT
Measuring and
Explaining the
Generational Effect
in Turnout

A generational explanation is one of the most promising approaches in examining the decline in turnout that many Western countries have witnessed during the past few decades. Some recent studies have shown that there is a clear *generational effect* in voting along with *life cycle* and *period effects*. This article discusses the problems concerning the empirical modelling of these three time-related variables, i.e. multicollinearity, and some possible factors behind the differences in turnout between various generations. In order to explain a generational effect, three different explanatory models are being introduced: a Mannheimian theory of generations and the impact of key experiences in particular; generational differences in political socialization process; and the effect of younger enfranchisement. However, in the concluding part of the article it has been suggested that the reason for the generational differences in turnout should also be searched in the different ways of understanding the concept of representation. It might be the case that younger generations find the whole idea of representation – at least in the sense of the superiority of the representative over the represented – less appealing than their predecessors due to their sense of a larger political competence and the willingness to participate in more concrete ways than voting.

Johdanto

Äänestämisen on epäilemättä eräs laajimmin tutkituista poliittisen käyttäytymisen muodoista. Äänestämisen tutkimista kohtaan tunnettuun kiinnostukseen vaikutti suuresti toisen maailmansodan jälkeen omaksuttu luonnontieteitä esikuvaan pitänyt behavioralistinen suuntaus, joka korosti muun muassa ilmiöiden systemaattista mittaamista ja tarvetta kehittää poliittisesta käyttäytymisestä ja sen perusteista laajemmin yleistettävissä olevia teo-

rioita (painopisteistä ks. Dahl 1961). Mikrotason selitystekijöistä² äänestysaktiivisuuden havaittiin

² Vaaliosallistumiseen liittyy luonnollisesti myös useita makrotason selitystekijöitä, kuten esimerkiksi käytössä oleva vaalijärjestelmä, vaalilainsäädäntö ja puoluejärjestelmä. Makrotason tekijät rajautuvat kuitenkin tämän tarkastelun ulkopuolelle, vaikka on syytä pitää mielessä, että siinä missä ikä on yksilön sosiodemografinen ominaisuus, sukupolviteorian uranuurtajan Karl Mannheimin käsitteistössä sukupolven – tai tarkemmin Mannheimin sukupolven tasoista ensimmäisen eli sukupolviasteen – voi nähdä vertautuvan samantyyppiseen aggregoituun yksikköön kuin yhteiskuntaluokan (ks. Purhonen 2002, 6; Purhonen 2005, 250). Sukupolvenvaihdos (generational replacement) on puolestaan jo makrotason ilmiö viitattaessaan yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa tapahtuviin muutoksiin. On myös syytä huomioida, että makrotaso on siinäkin mielessä tärkeä, että äänestysaktiivisuutta on hedelmällistä lähestyä edellä mainittujen yksilötason kysyntätekiöiden ohella myös tarjon-

¹ Artikkelini on osa Suomen Akatemian rahoittamaa *Vaalit ja edustuksellinen demokratia Suomessa* -tutkimusprojektia (projekti N:o 104411). Kiitän projektin johtajaa Heikki Paloheimoa sekä Pekka Kettusta, Petri Koikkalaisia, Mikko Mattilaa ja Timo Toivosta käsikirjoitusta koskevista arvokkaista kommentista.

jo varhain olevan yhteydessä yksilön sosioekonomiseen asemaan (esim. Knupfer 1947). Sosioekonomisen aseman rinnalle vaaliosallistumisen selitystekijöiksi nostettiin pian myös asennetason muuttujia, kuten kiinnostus politiikkaa kohtaan (esim. Berelson et al. 1954), äänestämistä koskeva velvollisuudentunne ja puoluesamastuminen (esim. Campbell et al. 1960; Milbrath 1965). Myös iän ja äänestysaktiivisuuden välinen puoli-kaaren muotoinen suhde on pitkään ollut tutkijoiden tiedossa: äänestysaktiivisuus on matalinta aikuiselämän alussa, kohoaa sitten pysyäkseen suhteellisen tasaisena läpi keski-ikä ja laskee taas vanhuuden mukanaan tuomien fyysisten rajoitusten myötä (ks. esim. Campbell et al. 1960). 1980-luvulla Yhdysvalloissa toteutettu laaja äänestysaktiivisuututkimus (Wolfinger & Rosenstone 1980) edelleen syvensi ja laajensi tietoa yksilötasolla äänestämiseen todennäköisyyteen vaikuttavista tekijöistä. Myös Suomessa äänestämistä on selvitetty perusteellisesti niin rekisteriaineistojen (Martikainen 1988; Martikainen & Yrjönen 1991; Martikainen & Wass 2002; Martikainen et al. 2005) kuin laajojen haastattelututkimusten (Pesonen ym. 1991; Paloheimo toim., 2005) pohjalta (ks. myös esim. Allardt & Bruun 1956; Borg 1996; Martikainen 1978; Martikainen ym. 2003; Martikainen & Wass 2005; Martikainen & Yrjönen 1980; Martikainen & Yrjönen 1984; Pesonen toim., 1972).

Edellä mainitun perusteella voisi äkkiseltään ajatella äänestysaktiivisuuden olevan lähestulkoon ”puhki” käsitelty tutkimuskohde. Toisaalta useita länsimaita jo parin viime vuosikymmenen ajan vaivannut äänestysaktiivisuuden lasku on jatkuvasti pitänyt yllä vaaliosallistumisen tutkimuksen tarvetta. Tässä artikkelissa keskitytään äänestämiseen liittyvään *sukupuoliefektiin*³, joka on eräs lu-

tatekijöistä käsin. Äänestysaktiivisuuteen nimittäin luonnollisestikin vaikuttavat koko poliittisen järjestelmän toimivuuteen liittyvät tekijät, kuten esimerkiksi se, kuinka responsiiviseksi harjoitettu politiikka koetaan. Lisäksi myös kontekstuaalisilla tekijöillä, esimerkiksi vaalien ehdokasasettelulla ja kilpailullisuuden asteella, on merkitystä äänestäjien mobilisoinnin kannalta.

³ Osa tutkijoista käyttää termiä kohorttiefekti (ks. esim. Toivonen 2004). Termi on kuitenkin tavallaan harhaanjohtava, koska kohortti ja sukupolvi voidaan nähdä selvästi erillisinä käsitteinä. Siinä missä edellinen viittaa pelkästään samanikäisyyteen (vrt. syntymäkohortti), sukupolvi edellyttää käsitteenä samanikäisyyden lisäksi yhteistä kokemuspohjaa ja kokemusten jossain määrin yhtenevää vaikutusta

paavimmista uusista lähestymistavoista äänestysaktiivisuudessa tapahtuneiden muutosten ymmärtämiseksi. Ensimmäiseksi tarkastellaan itse sukupuoliefektin käsitettä ja esitetään muutamia havaintoja sukupolven ja äänestämisen suhteesta. Seuraavaksi pohditaan, miten sukupuoliefektin olemassaolo voidaan empiirisesti todentaa ja eritellään sen mittaamiseen liittyviä metodologisia ongelmia. Tämän jälkeen esitellään kolme eri lähestymistapaa selittää äänestämiseen liittyvää sukupuoliefektiä. Näitä ovat sukupolvien avainkokemuksiin, poliittiseen socialisaatioon ja ensimmäisen äänestyskokemuksen ajoittumiseen eli tarkemmin ottaen äänioikeusikärajan laskemisen vaikutuksiin keskittyvät selitysmallit. Artikkelin painopiste ei ole niinkään empiirisissä tuloksissa vaan sen tarkoituksena on pikemminkin jatkaa Suomessa suhteellisen vähän viime aikoina käytyä keskustelua sukupolven merkityksestä poliittisen osallistumisen tutkimuksessa ja esitellä muutamia eri tapoja selittää sukupuoliefektin taustalla vaikuttavia tekijöitä.

Sukupuoliefekti äänestämässä

Kuten edellä todettiin, jo pitkään jatkunut äänestysaktiivisuuden lasku on pitänyt vaaliosallistumisen ajankohtaisena tutkimuskysymyksenä, vaikka sinällään äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat tekijät ovatkin tulleet jo pitkälti kartoitettua. Eräs keskeisimmistä kysymyksistä lienee edelleen, miksi aktiivisuus laskee, vaikka väestön koulutustaso on huomattavasti noussut (vrt. Abramson & Aldrich 1982; Brody 1978)⁴, minkä olisi voinut olettaa

ne kokeneelle kohortille. Tässä käytetäänkin pääasiassa sukupuoliefektin käsitettä.

⁴ Toisaalta on hyvä pitää mielessä, kuten Franklin (2004, 16–17) huomauttaa, että siinä missä äänestäminen on yksilön harkintaan kuuluva teko, äänestysaktiivisuus on aggregaattitason ilmiö. Vaikka äänestäjäkunta muodostuukin yksittäisistä äänestäjistä, kyse ei kuitenkaan ole siitä, että vain yksinkertaisesti laskettaisiin yhteen kunkin äänestäjäkunnan jäsenen äänestämisen kannalta merkitykselliset ominaisuudet. Äänestäjäkunta ei siis ole vain yksittäinen äänestäjä suuremmissa mittakaavassa. Tämä käy hyvin ilmi siitä, ettei edes verrattain suurilla muutoksilla äänestäjäkunnan rakenteessa ole välttämättä merkittävää vaikutusta äänestysaktiivisuuden kannalta. Esimerkiksi korkeakoulutukseen käytettyjen varojen lisäämisen vaikutus aggregaattitason äänestysaktiivisuuteen on vaikeasti osoitettavissa. Yksilötasolla korkeasti koulutetut ovat kiistatta matalammin koulutettuja aktiivisempia, mutta aggregaattitason vaikutuksen

muodostavan aiempaa suotuisamman pohjan kansalaisten aktiiviselle osallistumiselle. Viime vuosina onkin ilmennyt monia kiinnostavia avauksia, joiden kautta kyseistä äänestysaktiivisuuden laskun ”arvoitusta” voi lähestyä, kuten esimerkiksi äänestämisen kiinnittäminen poliittiseen tietotason ja niin sanottuun poliittiseen lukutaitoon (esim. Delli Carpini & Keeter 1996; Delli Carpini 1999; Milner 2002) tai yleisemmin sosiaaliseen pääomaan mitattuna muun muassa yksilön kiinnittymisellä sosiaalisiin verkostoihin (Putnam 2000).

Erityisen kiehtovaa näissä lähestymistavoissa on, että äänestysaktiivisuuden laskussa nähdään olevan pitkälti kyse sukupolvenvaihdoksesta. Putnam (2000, 33–35) jaottelee yhteiskunnallisen muutoksen lähteet ikäkohortin sisäiseen (intra-cohort) ja kohorttien väliseen (intercohort) muutokseen. Yhteiskunta voi muuttua sitä kautta, että sen jäsenet iästä riippumatta muuttavat esimerkiksi koulutustottumuksiaan. Toisaalta muutos voi syntyä myös uusien kohorttien ilmaantumisen ja vanhojen poistumisen seurauksena vaikka yksilöiden asenteet tai käytös pysyisivät suhteellisen samoina. Vaikka monessa tapauksessa yhteiskunnallinen muutos on seurausta sekä kohorttien sisäisestä että niiden välisestä muutoksesta, näiden muutosten erottaminen toisistaan on olennaista pyrittäessä hahmottamaan äänestysaktiivisuudessa tapahtunutta kehitystä. Putnamin mukaan vain hyvin pieni osa Yhdysvaltojen vaaliosallistumisen laskusta

suhteen on kuitenkin olennaista, kuinka suuren osan väestöstä koulutus on noussut korotettujen määrärahojen myötä. Esimerkkinä voidaan ajatella, että koulutuspoliittisilla ratkaisuilla päätettäisiin nostaa korkeakoulutettavien osuutta lukion tai ammattikoulutuksen päättäneiden joukossa 10 prosentista 20 prosenttiin 20 vuoden aikajänteellä. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että yksilötasolla korkeakoulututkinnon suorittaneiden ja suorittamattomien välinen aktiivisuusero on keksimääriin noin 15 prosenttiyksikköä. Aggregaattitasolla tästä seuraa luonnollisesti 1,5 prosenttiyksikön äänestysaktiivisuuden nousu, mutta on syytä huomata, että vaikutuksen aikaansaamiseen kului 20 vuotta. Lisäksi koulutukseen käytettyjen varojen nousun vaikutus äänestysaktiivisuuteen on kokonaan nähtävissä vasta siinä vaiheessa, kun kyseinen koulutuspoliittinen uudistus on koskettanut kaikkia yhteiskunnan jäseniä, toisin sanoen silloin kun ennen määrärahojen nostoa koulutetut ovat poistuneet äänestäjäkunnasta, mihin kuuluu noin seuraavat 50 vuotta. Koulutuksen määrärahojen noston aikaansaama 1,5 prosenttiyksikön suuruinen lisäys äänestysaktiivisuuteen kestäisi näin ollen 70 vuotta. Tässä ajassa sen vaikutus myös peittyisi muiden muutosten alle ja olisi lähes mahdoton jäljittää (ibid., 17–18).

selittyy yksilötason muutoksilla. Suurelta osin on kyse siitä, että suuret ikäluokat (”baby-boomers”) ja heidän lapsensa äänestävät elämänvaiheesta ja poliittisen kiinnostuksen määrästä riippumatta vähemmän kuin edeltäjänsä, ja mitä suuremmaksi näiden ikäryhmien osuus väestörakenteesta on ajan myötä kasvanut, sitä alemmas äänestysaktiivisuus on vajonnut.

Toivonen (2004, 359–360) tulkitsee kohorttien sisäistä (intra-cohort effect) ja välistä (intercohort effect) efektiä hieman eri tavalla. Näistä jälkimmäinen viittaa kohortti- tai sukupolviefektin tiukkaan tutkintaan, jossa esimerkiksi nuorten asenteet poikkeavat selvästi vanhempien asenteista ja sukupolvien väliset erot säilyvät ajan kuluessakin. Toivosen mukaan empiirisessä tutkimuksessa kuitenkin harvoin on löydetävissä näin selvää sukupolvivaikutusta. Voidaan ajatella, että sukupolviefektistä on mahdollista puhua myös silloin, kun yhden tietyn kohortin asenteet tai käytös muuttuu, mikäli muutos on erilainen kuin toisilla kohorteilla. Tällöin kyse on siitä, että eri kohorttien lähtötilanne on sama, esimerkiksi että kussakin kohortissa suurin piirtein yhtä suuri osa äänesti ensimmäisissä vaaleissaan. Mikäli kuitenkin vanhemmissa kohorteissa aktiivisuus kääntyi pian tämän jälkeen nousuun mutta vastaavasti nuorempien ikäkohorttien aktiivisuus pysyi suhteellisen samana useissa seuraavissakin vaaleissa, kyseessä on kohortin sisäisen muutos. Yhden kohortin asenteet ja käytös voivat siis vaihdella sen elämäkaaren aikana, mutta sen asenteiden ja käytöksen tulee kuitenkin poiketa muista kohorteista suhteessa niissä tapahtuneeseen muutokseen.

Jotta äänestysaktiivisuuden lasku voisi selittyä sukupolvivaihdoksella – tai jotta sukupolvista olisi edes mielekästä puhua – nuorempien ikäkohorttien tulisi erota selvästi vanhemmista ikäkohorteista. Useissa tutkimuksissa onkin havaittu, että edellä kuvatun *elämäkaarieffektin*, jossa äänestysaktiivisuus kulkee iän mukaan puoliympyrän muotoisesti, rinnalla on syytä ottaa huomioon myös niin sanottu *sukupolviefektin* vaikutus (ks. esim. Anduiza 1999; Blais et al. 2004; Franklin 2004; Franklin et al. 2004; Lyons and Alexander 2000; Martikainen & Wass 2002). Sukupolviefekti on vastakkainen elämäkaarieffektille, jossa äänestysaktiivisuuden nousua kaaren alkupäässä selitetään sillä, että yksilö omaksuu vartuessaan erilaisia ”aikuisrooleja”, joita ovat esimerkiksi työelämään astuminen ja perheen perustaminen (yhteenvedos-

Taulukko 1. Valittujen ikäkohorttien äänestysaktiivisuus vuosien 1979, 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa (%).

	1979			1987			1999				
	Yht.	M	N	Yht.	M	N	Yht.	M	N		
				18	64,2	62,3	66,1	30	58,3	55,4	61,4
				19–20	57,7	54,7	60,8	31–32	60,0	56,6	63,4
				21–22	58,6	57,3	59,9	33–34	62,3	59,2	65,6
				23–24	60,8	59,0	62,6	35–36	64,2	61,0	67,5
				25	63,3	61,4	65,3	37	65,9	62,8	69,2
18	75,5	75,3	76,1	26	66,5	64,6	68,5	38	67,4	64,4	70,6
19–20	70,4	70,4	70,3	27–28	68,7	66,7	70,8	39–40	68,7	65,9	71,5
21–22	72,2	72,7	71,7	29–30	72,1	70,3	74,1	41–42	70,2	67,9	72,7
46–55	88,7	88,9	88,5	54–63	86,9	87,3	86,4	66–75	78,7	80,1	77,7

Taulukossa 1 on seurattu eri ikäkohortteja vaalista toiseen ja laskettu heidän ikänsä kulloistenkin vaalien ajankohtana. Esi-merkiksi vuoden 1979 eduskuntavaaleissa 18-vuotiaita olleet olivat vuoden 1987 vaaleihin tultaessa 26-vuotiaita ja siitä 12 vuoden kuluttua vuoden 1999 vaalien ajankohtana 38-vuotiaita.

Lähde: Martikainen & Wass 2002, 67.

ta ks. Highton & Wolfinger 2001). Sukupolvi efekti puolestaan viittaa siihen, ettei nuorten muita ikäkohortteja matalampi äänestysaktiivisuus ole esimerkiksi äänestämiskokemuksen puutteesta johtuva ohimenevä ilmiö, vaan suhteellisen syvälle juurtunut toimintamalli (ks. esim. Anduiza 1999, 28). Sukupolvivaikutuksen ideaalituypissa nuorempi ikäkohortti näin ollen poikkeaa olennaisesti vanhemmasta ikäkohortista kohorttien välisten erojen säilyessä myös ajan myötä. Tämyntyyppisiä kestäviä eroja tarkoitetaan yleensä silloin, kun puhutaan sukupolvien välisestä kuilusta (Jennings & Niemi 1981, 120). Mannheimilaisen sukupolviteorian mukaan sukupolvien toisistaan poikkeava luonne palautuu kunkin sukupolven jäsenten otollisen iän (n. 17–25-v.) aikana tapahtuneisiin avainkokemuksiin, jotka ovat muokanneet kunkin sukupolven jäseniä keskenään yhtenäiseen suuntaan.⁵ Avainkokemusten merkitystä sukupolvi efektiin selittäjänä pohditaan tarkemmin tuonnempana.

Sukupolvi efektiin vaikutus on selvästi nähtävissä myös Suomessa (taulukko 1). Vuoden 1979

⁵ Kuriositeettina voi mainita Roosin (2005, 209) huomion siitä, että käsitettä ”avainkokemus” ei missään vaiheessa esiinny Mannheimilla, joka puhuu ainoastaan kokemuksesta tai ensikokemuksesta. Matti Virtanen onkin oman havaintonsa mukaan poiminut avainkokemuksen käsitteen tutkimukseensa Marja Tuomisen tunnetun sukupolvi vaiheisen väitöskirjan kirja-arvostelusta. Roosin mukaan tieto on siinä mielessä olennainen, että Mannheimilla oli nähtävästi mielessään jonkinlainen jäsentävä kokemus siinä missä avainkokemuksia voi olla myös muunlaisia.

eduskuntavaaleihin verrattuna äänestysaktiivisuus on 20 vuodessa *laskenut* kunkin kolmen nuorimman ikäkohortin kohdalla. Mikäli taas seurataan 12 vuoden aikajännettä vuoden 1987 vaaleista vuoden 1999 eduskuntavaaleihin, voidaan nähdä, että 19–20-vuotiaiden aktiivisuuden hienoinen kohtaus. Suurin yksittäinen nousu, lähes kuusi prosenttiyksikköä, on löydetty 21–22-vuotiaiden naisten kohdalla. Elämäntapa efektiin vaikutusta on siis nähtävissä, mutta sangen heikosti ja pitkän ajan kuluessa.⁶ Lisäksi on syytä huomata, että äänestysaktiivisuus on laskenut voimakkaasti myös vanhimman tarkasteluun tässä mukaan otetun ikäryhmän kohdalla. Vanhemman ikäryhmän vaaliosallistumisen kehityksessä näkyy paitsi yleinen aggregaattitaso äänestysaktiivisuuden lasku, myös selvä elämäntapa efektiin vaikutus: aktiivisuus laskee vanhentumisen myötä.

On myös havaittu, että ikäryhmien väliset erot äänestämisen todennäköisyydessä säilyvät silloinkin, kun yleisimmät sosioekonomisen aseman mittarit, kuten yhteiskuntaluokka, koulutus, tulot ja asunnon hallintaperuste, on vakioitu (Martikainen et al. 2005; Wass 2005). Koulutuksen ja siitä pitkälti määräytyvän yhteiskuntaluokan vakioimisen myötä nimittäin huomataan, että ikäryhmien väli-

⁶ Yksi selitysmahdollisuus on, ettei elämäntapa efektiin vaikutus sinällään ole heikentynyt, mutta se näkyy nuorempien ikäryhmien kohdalla vasta viiveellä johtuen nuoruuden pitkittymisestä. Tälle sukupolvi efektille tavallaan vaihtoehtoisen selityksen palataan artikkelin lopussa.

set erot olisivat vieläkin suurempia, elleivät nuoret olisi vanhempia ikäryhmiä paremmin koulutetuja ja näin sijoittuisi korkeampaan yhteiskuntaluokkaan. Havainto on näin ollen jossain määrin yhteneväinen edellä mainitun äänestysaktiivisuuden laskun arvoituksen kanssa: nuorten vanhempia ikäluokkia korkeampi koulutus ei siis tavallaan riitä nostamaan heidän aktiivisuuttaan vaan äänestämättömyyden taustalla täytyy piillä joitain voimakkaita passivoivia tekijöitä (Martikainen et al. 2005). Toisaalta tulojen ja omistamisen vakiointi puolestaan osoittaa, ettei nuorempien ikäryhmien matalampi äänestysaktiivisuus selity heidän vanhempia ikäryhmiä heikommalla asemalla tulojen tai omistamisen suhteen – jolloin tilanteen voisi siis olettaa ”korjautuvan” tulevaisuudessa – vaan ikäryhmien väliset erot äänestämisen todennäköisyydessä säilyvät, vaikkakin vakiointi loiventaa eroja verrattuna malliin, jossa huomioidaan pelkästään yhteiskuntaluokka ja koulutus (ibid.). Tätä voidaan siis pitää selvänä osoituksena sukupolvi-efektin vaikutuksesta elämäkaariefektin rinnalla. On kuitenkin syytä huomauttaa, että Kanadan vuoden 2000 vaaleja koskevassa tutkimuksessaan Rubenson et al. (2004) havaitsivat niin sanotun X-sukupolven (vuoden 1970 jälkeen syntyneet) ja sitä vanhempien sukupolvien välisten äänestysaktiivisuuserojen vähentyvän lähes kolmanneksella sosioekonomisen aseman (tulot, koulutus) ja muiden sosiodemografisten tekijöiden (mahdollisesta maahanmuutosta kulunut aika, uskonnollisuus, siviilisääty ja sukupuoli) vakioinnin myötä. Toisaalta, kuten tekijät huomattavat, suurin osa sukupolvien välisistä aktiivisuuseroista eroista siis selittyy muilla kuin sosiodemografisilla tekijöillä.⁷ Ennen siirtymistä keskeiseen kysymykseen sukupolvi-efektin mahdollisista selitystekijöistä on kuitenkin syytä tarkastella sen mittaamiseen liittyviä ongelmakohtia.

Sukupolviefektin empiirisestä mittaamisesta

Sukupolviefekti on siis selvästi eräs keskeinen äänestysaktiivisuutta ja erityisesti sen laskua selittävä tekijä. Sen todentaminen on kuitenkin huomattavasti monimutkaisempi tehtävä kuin pelkäs-

tään edellä taulukossa 1 esitetyn iän ja äänestysaktiivisuuden kolmen eri ajankohdan ristiintaulukoinnin perusteella voisi ajatella. Sukupolven vaikutusta on nimittäin vaikea erottaa kahden muun aikavariaabelin, iän ja aikakauden eli periodin vaikutuksista, joista se loogisesti riippuvainen (Toivonen 1999, 274–275). Vaikka taulukosta 1 voi helposti päätellä aggregaattitason äänestysaktiivisuuden laskun olevan ainakin osittain seurausta sukupolviefektistä, tämäntyyppiseen tulkintaan liittyy myös ongelmia (ks. Toivonen 2003, 116–117; Toivonen 2004, 366). Kuten Toivonen huomauttaa, tarkastavalla ajanjaksolla nimittäin nuorten ohella myös vanhempien ikäryhmien äänestysaktiivisuus on laskenut, mikä merkitsee, että aktiivisuuden vähentymisen aggregaattitasolla voi ainakin osittain olla selitettävissä myös vanhempien ikäryhmien elämäkaariefektillä tai kaikkia ikäkohortteja koskettaneella *periodiefektillä*. Periodiefekti viittaa tässä siihen, että äänestysaktiivisuuden lasku on ollut koko aikakaudelle ominainen muutos (käsitteistä ks. Allardt 1981, 265–266; Toivonen 1999, 234–235). Aikamuuttujilla ope-roinnista myös luonnollisesti seuraa se, että tutkijalla on oltava käytössään useamman kuin yhden ajankohdan käsittävä aineisto, jotta iän, sukupolven ja periodin vaikutuksista tutkittavaan ilmiöön voidaan ylipäänsä päätellä jotakin. Paras mahdollinen aineisto olisi paneeliaineisto, jossa samoilta vastaajilta tiedusteltaisiin tietyn aikavälein esimerkiksi suhtautumista tiettyyn asiaan tai tiettyä käyttäytymistä samanaikaisesti kun käytössä olisi tietoa haastateltavien ihmisten otollisen iän avainkokemuksista ja elämän käännekohdista (Toivonen 2003, 110, 115–116).⁸ Tarkasti ottaen äänes-

⁷ Rubenson et al. (2004) esittelevät tutkimuksessaan neljä eri mallia, joiden avulla sukupolvien välisiä äänestyseroja voidaan tarkastella. Niihin palataan tarkemmin tämän artikkelin lopussa.

⁸ Toivonen (2003, 110, 117–118) esittää, että myös yhden ajankohdan kattavia aineistoja voidaan käyttää, mikäli ne ovat luonteeltaan retrospektiivisiä, kuten esimerkiksi elämäkerrat. Äänestämisen tutkimiseen tässä liittyy kuitenkin melkoinen validiteettiongelma: ihmiset eivät välttämättä muista, äänestivätkö he esimerkiksi kymmenen vuoden takaisissa vaaleissa ja toisaalta äänestämiseen liittyvän velvollisuusnormin vuoksi he saattavat kysyttäessä sanoa äänestäneensä, vaikka todellisuudessa olisivat jättäneet äänestämättä. Toisaalta retrospektiiviseen aineistoon liittyy aikasarja-aineistoon nähden kiistaton etu haluttaessa saada tietoa sukupolvivaikutuksen taustalla olevista tekijöistä eli esimerkiksi etsittäessä vastausta kysymykseen miksi nuoremmat ikäryhmät äänestävät vanhempia ikäryhmiä vähemmän. Retrospektiivinen aineisto lieneekin erittäin käyttökelpoinen erityisesti silloin, kun ajatellaan sukupolviefektin

tämistä koskevaa haastatteluilla kerättyä paneelianeistoa vieläkin ihanteellisempi olisi sellainen rekisterianeisto, josta voitaisiin jäljittää yhden ja saman henkilön äänestäminen tai äänestämättä jättäminen kulloisissakin vaaleissa. Vaikka teknisesti tällaisen vaaliosallistumisrekisterin ylläpitäminen olisikin mahdollista, sen voisi katsoa loukkaavan yksilön tietosuoja, etenkin kun äänestäminen on meillä vapaaehtoinen teko. Käytännössä sen enempiä haastatteluihin kuin rekisterianeistoon pohjautuvia paneelianeistoja äänestämisestä ei kuitenkaan ole Suomen osalta käytettävissä.⁹

Toivonen (1999a, 271–297; ks. myös Toivonen 2003; Toivonen 2004) on käsitellyt laajasti sukupuolvi analyysiin liittyviä ongelmia. Niistä empiiristä ehkä perustavanlaatuisin on niin sanottu APC-ongelma (Karisto 2005, 46) eli kysymys siitä, miten erottaa iän (age), periodin (period) ja sukupolven tai kohortin (cohort) vaikutus toisistaan (Toivonen 1999, 274; Toivonen 2003, 111). Näiden muuttujien loogisesta riippuvuudesta seuraa, että kun tiedämme kahden muuttujan arvot, tiedämme kolmannenkin eli jos tiedämme, että henkilö on 55-vuotias vuonna 2006, voimme laskea syntymäkohortin eli että kyseinen henkilö on syntynyt vuonna 1951. Tämä seikka aiheuttaa paitsi teknisiä ongelmia käytännön analyysissä, myös altistaa kolmentyyppisille virhepäätelmille (Toivonen 1999, 277–278; Toivonen 2003, 110–111). *Sukupuolvi virhepäätelmästä* on kyse silloin, kun jonkin ikäryhmän tai ajankohdan ominaisuudet tulkitaan pysyviksi vaikka todellisuudessa nämä ilmiöt muuttuvat iän tai ajan myötä. Esimerkiksi alun perin vähäinen, mutta iän myötä nouseva äänestysaktiivisuus voisi olla yleisesti nuorten ominaisuus riippumatta siitä, milloin he ovat syntyneet tai tarkkaan ottaen siitä, mihin sukupolveen he kuuluvat. *Ikä- tai elämäntilavirhepäätelmä* tehdään taas silloin, kun päätellään jonkin ominaisuuden muuttuvan ikääntymisen myötä, vaikka se todellisuudessa muuttuu sukupolven tai ajan myötä. Esimerkiksi voidaan kuvitella, että tulkitsisimme äänestysaktiivisuuden laskevan vanhentumisen

juontuvan erityisesti eri ikäkohorttien toisista poikkeavista aineistokokemuksista (ibid.).

⁹ Laajin haastatteluilla kerätty poliittisia asenteita ja toimintaa koskeva paneelianeisto on tiittävästi edelleen M. Kent Jenningsin ja Richard G. Niemen kolme eri haastatteluajankohtaa käsittävä aineisto yhdysvaltalaisista nuorista ja heidän vanhemmistaan (ks. esim. Jennings & Niemi 1981).

myötä, vaikka kyse olisi siitä, että vanhimmat ikäluokat ovat huomattavasti nuorempia kohortteja heikommin koulutettuja ja näin ollen vähemmän aktiivisia vaaliosallistujia. Tällöin on kyseessä sukupuolvi efekti, jonka selittäjänä toimii koulutus. *Periodivirhepäätelmä* puolestaan tarkoittaa, että jonkin ominaisuuden katsotaan muuttuvan ajan myötä, vaikka se muuttuu sukupolven tai iän mukaan (ibid.). Äänestämisen suhteen tämä merkitsi, että katsoisimme äänestysaktiivisuuden laskun olevan tietyllä aikakaudella ominainen ilmiö, vaikka kyse olisi siitä, että lasku on kohdistunut erityisesti johonkin tiettyyn ikäryhmään, kuten nuoriin. Vaihtoehtoisesti syy voisi olla myös väestön ikärakenteen muutoksissa, esimerkiksi tilanteessa, jossa yhä suurempi osa äänestäjäkunnasta on jo niin ikääntynyt, että äänestäminen on vähentynyt fyysisten rajoitusten vuoksi ja jossa nuorempien ikäkohorttien äänestäminen on vakiintunut matalaksi. Tämä tilanne on pitkälti kyseessä silloin kun puhutaan sukupolvenvaihdoksesta.

Jotta edellä mainituilta virhepäätelmiltä vältyttäisiin, ikä- sukupolvi- ja periodivirheitä tulee siis tarkastella analyysissä samanaikaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa, että mikäli haluaisimme tarkastella aikamuuttujien vaikutusta äänestysaktiivisuuteen esimerkiksi ajanjaksolla 1975–2003, ikä- sukupolvi- ja periodimuuttuja valitaan kukin loogisissa regressioanalyysissä äänestysaktiivisuutta selittäviksi muuttujiksi. Tästä seuraa kuitenkin täydellinen multikollinearisuus, koska aina kaksi selitettävistä muuttujista pitää sisällään kolmannen muuttujan (periodi (p) = ikä (i) + sukupolvi (sp) jne.). Tällöin regressiokertoimien B_p , B_i ja B_{sp} estimointi on mahdotonta. Estimointia yritettäessä tilasto-ohjelma antaa joko virheilmoituksen tai vaihtoehtoisesti mielivaltaisesti valitsee yhden muuttujista suljettavaksi pois analyysistä ja estimoi mallin käyttäen jäljellä jääneitä muuttujia (Allison 1999, 137–138). Tämä ei tietenkään ole tarkoituksenmukaista, joten täydellisen multikollinearisuuden ongelmaa tulee jollain tavoin kiertää.

Toivonen (1999a, 289–296) on myös tarkastellut eri lähestymistapoja, jotka mahdollistaisivat aikamuuttujien loogisesta riippuvuudesta huolimatta niiden tilastollisen analyysin. Tällaisia ovat esimerkiksi oletamus yhden muuttujan ilmenemisestä kahden muun interaktion (ibid., 290, viitattu Glenn 1977), trendin (periodin) vaikutuksen kontrolloiminen, ainoastaan kahden aikamuuttujan tarkasteleminen kerrallaan, jonkin aikamuuttujan kor-

vaaminen jollakin toisella muuttujalla, trendin tai jonkin aikamuuttujan luokkien yhdisteleminen. Muutamissa suhteellisen tuoreessa äänestämistä koskevassa tutkimuksissa multikollineaarisuuden ongelma on myös pyritty ratkaisemaan eri tavoin. Lyonin ja Alexanderin (2000) ajanjakson vuodesta 1952 vuoteen 1996 kattavassa Yhdysvaltoja koskevassa tutkimuksessa ikä ja periodi (haastatteluvuosi) ovat jatkuvia muuttujia, mutta sukupolvea on tehty niin sanottu dummy-muuttuja jakamalla vastaajat *New Dealia* edeltäneeseen (syntyneet ennen vuotta 1932) ja sitä seuranneeseen (syntyneet 1932 tai sen jälkeen) kohorttiin. Lisäksi malleissa ei ole mukana samanaikaisesti kaikkia kolmea aikamuuttujaa vaan periodimuuttujaa käytetään ainoastaan vahvistamaan saatuja tuloksia. Blais et al. (2004) puolestaan tarkastelevat Kanadaa koskevassa tutkimuksessaan kaikkia kolmea aikamuuttujaa yhtäaikaaisesti, mutta niistä ainoastaan ikä on jatkuva. Ajanjakson 1968–2000 kattavassa analyysissä sukupolvet on jaettu neljään ryhmään: suurten ikäluokkien edeltäjät (ennen vuotta 1945 syntyneet), suuret ikäluokat (1945–1959 syntyneet), suurten ikäluokkien seuraajat, niin sanottu sukupolvi X (tässä 1960-luvulla syntyneet) ja 1970-luvulla syntyneet. Niin ikään periodia varten on muodostettu kaksi dummy-muuttujaa, joista ensimmäinen mittaa vaalien ”viimeaikaisuutta” (vuoden 1990 jälkeen pidetyt vaalit) ja toinen ”epäsuotuisan” vuodenajan (kesä tai talvi) vaaleja.

Tässä yhteydessä on syytä mainita myös De Vriesin (2005) paikallishallinnon politiikkojen ja virkamiesten asenteita koskevassa tutkimuksessaan esittämä oivaltava, vaikkakaan ei äänestysaktiivisuuden tutkimukseen juuri sovellettavissa oleva ratkaisu aikamuuttujien analyysiin. Huomautetaan ensin, että osa tutkijoista pitää kunkin aikamuuttujan itsenäisen vaikutuksen arviointiin liittyvää identifikaatio-ongelmaa ratkaisemattomana, hän ehdottaa asetelman kääntämistä toisin päin. Erotteluanalyysejä käyttäen kustakin aikamuuttujasta tehdään selitettävä muuttuja ja asennemuuttujista vastaavasti selittävä muuttuja. Näin ollen on mahdollista selvittää, missä määrin yksilön ikää, sukupolvea ja periodia, jossa hän elää, voidaan selittää tietyn asennepatteriston avulla. Mitä enemmän tämä on mahdollista, sitä merkittävämpi tarkasteltava aikamuuttuja on asenteiden selittäjänä. Käytännössä tämä voidaan ilmaista De Vriesin mukaan toteamalla esimerkiksi ”tuon tyyppiset mielipiteet ovat tyyppisiä 1960-luvulle”, ”tuo on

ikäisellesi hyvin omaista” tai ”tämä on luonteenomaista protestisukupolvelle” (ibid., 7). Toisaalta tutkimuksesta ei varsinaisesti käy ilmi, miten De Vries on ratkaissut sen, että multikollineaarisuuden ongelma ei sinällään ole poistunut asetelman kääntämisen myötä, vaan se koskee nyt selitettäviä muuttujia.

Aikamuuttuja-analyysiin liittyvien metodologisten ongelmien ratkaisemiseksi on siis olemassa useita tapoja ja tapauskohtaisesti pitääkin ratkaista, mikä niistä on kulloinkin käyttökelpoisin. Jonkinlaiseksi yhteenvedoksi voidaan tässä esittää lyhyt kuvaus siitä, miten ja millä aineistoilla äänestämiseen liittyvää sukupolviefektiä voidaan Suomessa tarkastella. Tutkittavaksi ilmiöksi on ehkä perustelluinta ottaa eduskuntavaalien äänestysaktiivisuus. Koska rekisteripohjaisia äänestysaktiivisuusaineistoja on olemassa ainoastaan vuosien 1987 ja 1999 vaaleista (ks. Martikainen & Yrjönen 1991; Martikainen & Wass 2002), on tyydyttävä haastatteluaineistoihin. Tutkimuksen tarkoitusta varten parhaat käytettävissä olevat aineistot ovat Yhteiskunnallisen tietoarkiston (FSD) kautta saatavilla olevat puolueiden ajankohtaistutkimukset, joita on tehty vuodesta 1973. Näiden aineistojen avulla äänestysaktiivisuutta on mahdollista tarkastella vuosien 1975–2003 välillä (FSD1003, FSD1006, FSD1011, FSD1014, FSD1033, FSD1032, FSD1198, vuoden 2003 tutkimus oli tätä kirjoitettaessa juuri saapunut FSD:lle, eikä sille täten ollut vielä ehditty antaa sarjanumeroa). Vuoden 1973 tutkimusta, joka sisältää tiedon äänestämisestä vuoden 1972 eduskuntavaaleissa ei voida hyödyntää, koska siinä ikää on syntymävuoden sijaan kysytty ainoastaan ikäryhmittäin.

Haastatteluaineistojen käyttöön äänestysaktiivisuuden selvittämiseksi liittyy kuitenkin niin sanottu valeäänestämisen ongelma: moni tosiasiaassa äänestämättä jättänyt ilmoittaa kysyttäessä käyttäneensä äänioikeuttaan (Martikainen & Yrjönen 1984, 82; Pesonen ym. 1993, 531). Tästä syystä jokaisen vaalin äänestystietoja on painotettu niin, että sekä miesten että naisten äänestysaktiivisuus vastaa vaalitulastoista saatavaa äänestysprosenttia. Lisäksi kustakin aineistosta on poimittu mukaan vastaajan syntymävuosi, sukupuoli sekä suhteellisen karkeiksi muokatut yhteiskuntaluokan ja koulutuksen mittarit. Ihanteellista olisi myös sisällyttää analyysiin joitakin äänestysaktiivisuuteen asennetasolla sidoksissa olevia muuttujia, kuten puoluesamas-tumisen aste ja politiikkaa kohtaan tunnettu kiin-

Taulukko 2. Suomalaisen yhteiskunnalliset sukupolvet.

Sukupolvi	Syntymävuosi	Avainkokemukset
Sotien ja pulan sukupolvi	1900–1919	sota, puute, koulun puuttuminen tai keskeytyminen, työnteon aloittaminen nuorena
Sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi	1920–1939	niukkuus, säännöstely, asteittainen vaurastuminen jälleenrakennuksen johdosta
Suuren murroksen sukupolvi	1940–1959	teollistuminen, kaupungistuminen, koulutuksen pidentyminen, elintason nopea kohentuminen
Lähiöiden sukupolvi	1960–1969	”ei-kokemukset”: sairauksien, katastrofien ja puutteen kokemusten puuttuminen, elämän tasaisuus
Yksilöllisen valinnan sukupolvi	1970–	1990-luvun talouslama, globalisaation vahvistuminen, teknologisoitumisen kiihtyminen, kilpailu, yksilöllistymiskehitys, kuluttaminen, median roolin korostuminen

Lähteet: sovellettuna Roos 1987; Purhonen 2002 (nimitys yksilöllisen valinnan sukupolvi, viitattu Hochschild 2000). Eri-tyisesti on syytä huomata, että Roos katsoo ei-kokemusten luonnehtivan suurten ikäluokkien elämää. Tässä on puolestaan ajateltu, että elämän tietynasteinen ”helppous” on koskenut suuria ikäluokkia lähinnä aikuiselämän osalta ja on näin ollen heijastunut erityisesti heitä seuraavan sukupolven elämään. Yksilöllisen valinnan sukupolven kohdalla laman nostamista avainkokemusten kärkeen perustelee ainakin Mikkosen (2002) *Sukupolveni unta* -kirjoituskilpailun aineistoon perustuva tutkimus, jossa todetaan nuorten (vuoden 1967 jälkeen syntyneet) itse kokeneen 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun taloudellisen noususuhdanteen ja sitä seuranneen laman yleisimmäksi sukupolvensa identiteettiä muokanneeksi yhteiskunnalliseksi tapahtumaksi (ibid., 36). Toisaalta on syytä mainita, että Hoikkala ym. (2000) vastaajien elämän käännekohtia koskevassa aineistossa 1990-luvun alun lama mainittiin sukupolvesta riippumatta elämän merkittävimäksi negatiiviseksi tapahtumaksi.

nostuneisuus, mutta tämä on mahdotonta, sillä kyseisiä tietoja ei ole kysytty kaikkina vuosina.

Äänestyspainon laskemisen jälkeen kunkin vuoden aineistot on koottu yhdistetyksi aineistoksi (eng. ”pooled data”). Keskeisimmät kysymykset koskevat tällöin monimuuttuja-analyysin teknistä toteuttamista. Eräs mahdollisuus kiertää edellä käsiteltyä multikollineaarisuuden ongelmaa on jakaa sukupolvimuuttuja ryhmiin, kuten Blais et al. (2004) Kanadaa koskevassa tutkimuksessaan. Sukupolvimuuttujasta voisi tehdä esimerkiksi neljä dummy-muuttujaa J.P. Roosin (1987) tunnettua sukupolvijaottelua soveltaen (ks. taulukko 2). Analyysiin liittyvien teknisten kysymysten yksityiskohtaisempi tarkastelu ei kuitenkaan ole tässä yhteydessä mielekästä. Saatavilla olevien rekisteriaineistojen pohjalta tehdyt havainnot sekä muun muassa edellä esitetyt Yhdysvaltoja ja Kanadaa koskevat tutkimukset, joissa molemmissa havaittiin selvä sukupolviefektin vaikutus, riittänevät vakuuttamaan sukupolven merkityksestä äänestämässä myös Suomesta siinä määrin, että on perusteltua siirtyä tarkastelemaan sukupolviefektin mahdollisia selitystekijöitä.

Äänestämiseen liittyvän sukupolviefektin selitysmalleja

Avainkokemukset. Jo edellä on viitattu Karl Mannheimin vuonna 1928 (eng. 1952) julkaistu sukupolvien problematiikkaa käsittelevä esseeseen painottaen yhteisten kokemusten merkitystä sukupolven muotoutumiselle. Eri ikäryhmät nimittäin reagoivat samoihin kokemuksiin eri tavoin riippuen erityisesti heidän tuona hetkenä saavuttamastaan elämäntilanteesta ja kehitystasosta. Sukupolven luonteen voi katsoa muotoutuvan niiden kokemusten perusteella, jotka tapahtuvat sen jäsenten tietyn ”otollisen iän” (n. 17–25-v.) aikana (Delli Carpini 1986, 8–9). Delli Carpinin tulkinta antaa kuitenkin jossain määrin yksinkertaistetun kuvan yhteisten kokemusten vaikutuksesta. Semi Purhonen (2005, 250–252) on tuoreessa tutkimuksessaan eritellyt erinomaisen selkeästi mannheimilaisen yhteiskunnallisen sukupolven eri tasoja ja niiden kytköstä avainkokemuksiin.¹⁰ Sukupolven tasoista ensimmä-

¹⁰ On syytä huomauttaa, että Mannheimia ei ole käytetty alkuperäislähteenä. Tämä siitä syytä, että viime vuosina on

mäinen, *sukupuolvasema*, merkitsee tiettyä asemaa historiallisissa ja sosiaalisissa prosesseissa ja rajoittaa siten sen jakavien yksilöiden mahdollisten kokemusten joukkoa. Siinä missä sukupuolvasema mahdollistaa yhteiset sukupuolvikokemukset, *sukupuolvi aktuaalisuutena* edellyttää, että samassa sukupuolvasemassa olevat yksilöt aktiivisesti osallistuvat aikakaudelle ominaisiin ”yhteiskunnallisiin ja intellektuaalisiin liikkeisiin” (ibid., 251, Purhosen käännös alkuperäisestä lähteestä). Erilaiset tavat osallistua näihin virtauksiin yhden ja saman aktuaalisen sukupuolven sisällä muodostavat puolestaan eri *sukupuolvivyksiköitä*, jotka ovat vastakkaisissa asemissa toisiaan kohtaan, mutta Mannheimin mukaan kuitenkin ”orientoituvat toisiaan kohti” (ibid., 252, Purhosen käännös alkuperäisestä lähteestä). Virtasen (1999, 85) mukaan olennaista onkin, että eri reagoitintavoistaan huolimatta fraktiot ovat sidoksissa toisiinsa eli vallitsee tietoisuus siitä, keitä me ja he ovat, mihin erot pohjautuvat ja mistä taistellaan.

Edellä todetun yhdistäminen äänestämistä koskevaan sukupuolviefektiin voi vaikuttaa varsin epäloogiselta. Mikäli yhteiset jaetut kokemukset ja niitä koskevat reaktiot synnyttävät yhteiskunnallisia sukupuolvia, miten avainkokemukset voisivat tällöin toimia selittävänä muuttujana etsittäessä syitä avainkokemusten perusteella jaoteltujen sukupuolvien äänestysaktiivisuuseroihin? Luonnollisesti avainkokemuksia ei voidakaan samanaikaisesti käyttää sekä sukupuolvijaottelun perustana että sukupuolviefektin selitystekijänä tai muussa tapauksessa tautologian vaara on ilmeinen. Nähdäkseni voimme ajatella, että nyky-yhteiskunnasta on eri avainkokemusten perusteella löydettävissä tietty määrä sukupuolvia. Voimme esimerkiksi soveltaa edellä mainittua Roosin (1987) sukupuolvijaottelua (taulukko 2) ja tarkastella äänestysaktiivisuutta eri sukupuolvien välillä.¹¹ Äänestysaktiivi-

ilmestynyt siinä määrin suomenkielisiä esityksiä Mannheimin sukupuolviiteoriasta (Mikkola 2002; Purhonen 2002; Roos 2005; Virtanen 1999; Virtanen 2001), ettei tässä yhteydessä ole nähty hedelmällisenä kasvattaa jo nyt paikoin toisistaan poikkeavien tulkintojen kirjoa. Sen sijaan artikkelissa on tukeuduttu pitkälti Purhosen (2005) tuoreeseen helposti avautuvaan esitykseen.

¹¹ Roosin edellä mainittuun sukupuolvijaotteluun liittyy myös ongelmia. Sitä voidaan esimerkiksi kritikoida kaikkien ikäkohorttien ”pakottamisesta” sukupuolviksi. Kuten Purhonen (2005, 253) huomauttaa, on keskeistä huomata, että Mannheimin mukaan kaikki sukupuolvasemat eivät

suuserojen syiden tulkintaa toki voidaan ja on syytäkkin lähteä hakemaan erilaisista avainkokemuksista. Tällöin voimme muun muassa havaita, että yksilöllisen valinnan sukupuoli on selvästi ensimmäinen, jonka avainkokemukset ovat olleet globaaleja kansallisten sijaan (ks. Vimpari toim., 2005), jolloin tuntuu luontevalta, ettei se välttämättä koe kansallista edustuksellista demokratiaa ensisijaisena osallistumisareenana. Olennaista on kuitenkin huomata, etteivät kokemukset voi tuolloin toimia enää varsinaisesti erojen *selittäjinä*, kuten siinä tapauksessa, että sukupuolviluokittelu tehtäisiin nimenomaan tarkasteltavan ilmiön ehdoilla. Mikäli pitkittäisaineistolla esimerkiksi havaittaisiin, että 1970-luvulla syntyneet muodostavat äänestämisen suhteen muista erottuvan sukupuolven, voitaisiin tuota ominaispiirrettä lähteä jäljittämään rekonstruoimalla kyseiselle sukupuolvelle ominaisia kokemuksia. Jälkimmäisessä tapauksessa toisaalta lähestytään poliittiseen sosialisatioon linkittyviä selitystekijöitä. 1970-luvun loppupuolella erilaisia yhteiskunnallisia tapahtumia ja ylipäänsä yksilöä ympäröivää yhteiskunnallista ilmapiiriä alettiin nimittäin myös pitää tärkeinä sosialisatioagentteina (Niemi & Sobieszek, 1977, 211).

Poliittinen sosialisatio. Kuten edellä esitettiin, sukupuolvien välisten äänestysaktiivisuuserojen voi katsoa myös pohjautuvan poliittiseen sosialisaa-

synnyä mobilisoituja sukupuolvivyksiköitä. Mikäli nimittäin joillakin ikäryhmillä on ollut suhteellisen yhtenäinen kokemusmaailma, mutta nämä kokemukset eivät ole juurikaan ohjanneet heidän toimintaansa keskenään yhtenäiseen suuntaan – eivätkä avainkokemukset tällöin myöskään kykene selittämään kyseiseen ryhmään kuuluvien käyttäytymistä – sukupuoli lähes redusoituu ikäryhmän synonyymiksi. Tiettyä väkinäisyyttä korostaa myös se, että sukupuolvet ovat Roosin jaottelun alkupäässä tasamittaisia, vaikka tilanteesta riippuen yhteiskunnallisia sukupuolvia voi syntyä varsin tiheäänkin. Toisaalta myös sukupuolven kaupallisen arvon havaitseminen on synnyttänyt erityisen ”sukupuolviuotannon” esimerkkinä 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa syntyneisiin viittaaminen X-sukupuolvena tai vähemmän suosiota saanut 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla syntyneitä koskeva Y-sukupuolven käsite (ks. Wilksa 2004, 102). Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollisuus läheta tarkemmin erittelemään Roosin sukupuolvijaottelun mahdollisia ongelmakohtia. Voidaan myös ajatella niin, että mikäli jotakin ilmiötä halutaan tarkastella sukupuolvittain, lähtökohdaksi on joka tapauksessa valittava jokin sukupuolvijaottelu sen sijaan, että tarkasteltaisiin vain esimerkiksi kymmenen vuoden mittaisia ikäluokkia. Suomalaisten sukupuolvien kuvaajana Roosin jaottelu lienee selkeästi tunnetuin.

toon. Tällöin nuorempien ikäryhmien vähäisemmän aktiivisuuden ei ajatella johtuvan esimerkiksi äänestämistä koskevan kokemuksen puutteesta vaan olevan seurausta demobilisoivasta sosialisatioprosessista, jonka pohjalta äänestämistä ei nähdä erityisen tärkeänä tai oma sukupolvi koetaan jopa jossain määrin politiikasta syrjäytetyksi (Anduiza 1999, 28). Teoksessaan *Political Socialization* Herbert Hyman (1959) on määritellyt poliittisen sosialisatiion oppimisen kautta tapahtuvaksi yhteiskunnallisten ”kaavojen” tai ”mallien” omaksumiseksi. Välittäjinä prosessissa toimivat erilaiset sosialisatioagentit, joiden arvoja kyseinen oppimisprosessi heijastaa. (ibid., 25, ks. myös Dudley ja Gitelson 2002). Keskeisimmiksi sosialisatio-agentteiksi on alan tutkimuksissa yleensä mainittu perhe, koulu, ystävät sekä joukkotiedotusvälineet (Ljungberg 2003). Olennaista on huomata, ettei yksilön poliittisella sosialisatiolla ole mitään ajallista päätepistettä vaan se jatkuu läpi yksilön elämän (ks. esim. Alapuro 1969, 7; Jääsaari 1986, 172). Poliittisen sosialisatiion käsitteen voi siis kytteyttää merkittävän yksilön elinpiiristä tulevien vaikutteiden välityksellä tapahtuvaa erilaisten yhteiskunnallisten asenteiden, arvojen ja toimintamallien omaksumisprosessia. Vaikka kyse on osin yksilön elinpiiristä tulevista vaikutteista – jolloin sosiaalistuminen on yksilökohtainen kokemus – tietyt prosessit ovat koko ikäluokalle yhteisiä. Eri aikoina on vallinnut erityyppinen osallistumisilmapiiri, joka on vaikuttanut olennaisesti siihen, millaisen osallistumisroolin yksilö on omaksunut. Mikäli yksilö on sosiaalistunut esimerkiksi ajattelemaan, että kansalaisen rooli rajoittuu vain vaa-leissa osallistumiseen, on muusta poliittisesta toiminnasta pidättäytyminen pelkästään rationaalista. Voidaankin olettaa, että omaksuttu kansalaisrooli on pitkälti poliittisen sosialisatiion tuotosta.

Poliittisen sosialisatiioon pohjautuva selitysmalli äänestämisen sukupuolviiefektille voidaan nähdä lähes vastakkaisena sukupuolviiefektille: siinä missä poliittisen sosialisatiion käsite korostaa jatkuvuutta, sukupuolviiefektia rakentuu ainakin potentiaaliselle konfliktille (vrt. Purhonen 2005, 248). Poliittisen sosialisatiion tutkimusta onkin kritikoitu tutkimuksen *status quota* tukevasta luonteesta (kritiikistä ja sen vastineesta ks. Greenstein 1970, 973). Kritiikki kohdistuu erityisesti edellä mainittuun vallitsevien normien omaksumista tarkastelemaan tutkimushaaraan, jonka on katsottu soveltuvan selittämään vallitsevien käytäntöjen säi-

lymistä, muttei muutosta. Tästä näkökulmasta poliittisen sosialisatiion teoria olisi hyödytön pyrittäessä selittämään, miksi nuoret ovat omaksuneet äänestämisen suhteen vanhemmista ikäryhmistä poikkeavan toimintamallin. Kuitenkin yhtä hyvin kuin vallitsevat poliittiset normit voidaan oppia hyväksymään, on ne myös mahdollista oppia torjumaan. Yleisemmin ottaen voidaan ajatella, että yksilön käytös voi olla saman tai erisuuntainen edellisten tai oman sukupolven edustajien kanssa. Lisäksi riippumatta omaksutun käytöksen jatkuvuudesta tai muutoksesta yksilötasolla, sen vaikutus poliittisten prosessien ja instituutioiden tasolla voi aiheuttaa jatkuvuutta tai muutosta. Tämä johtuu siitä, että yksilön käytös on aina seurausta yhtäältä reagoimisesta vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja toisaalta henkilön sisäisistä käyttäytymismalleista, jälkimmäisten ollessa kiistatta opittuja tai ”sosiaalistettuja” (ibid).

Myös poliittisen sosialisatiion ja avainkokemusten välinen suhde on jännitteinen. Yhtäältä poliittinen sosialisatio edeltää avainkokemuksia ja luonnollisesti jatkuu niiden jälkeenkin. Toisaalta avainkokemukset ovat osa sosialisatioprosessia, mutta poliittinen sosialisatio vaikuttaa siihen, miten kyseiset kokemukset hahmotetaan. Käsitteellisesti loogisinta lieneekin lähteä siitä, että sukupuolviiefektian avainkokemukset ja poliittinen sosialisatio ovat keskenään pikemmin vaihtoehtoisia kuin toisiaan täydentäviä äänestämistä koskevan sukupuolviiefektin selitysmalleja. Käytännössä tämä ei luonnollisesti poissulje sitä vaihtoehtoa, että sosialisatiota tarkastellaan sukupuolittain sukupuolviiefektin pohjautuessa avainkokemuksiin. Tuoreessa edellä mainittuun Eduskuntavaalitutkimus 2003 -aineistoon pohjautuvassa tutkimuksessa on tarkasteltu Roosin sukupuolviiefektia (ks. taulukko 2) hyödyntäen neljän eri sukupolven poliittista sosialisatiota (Wass 2005, ks. myös Grönlund ym. 2005). Poliittisen sosialisatiion mittareina käytettiin politiikan roolia lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristössä, vanhemmilta saatuja äänestämisen tärkeyttä koskevien roolien yleisyyttä, puoluekannan periytymistä, elämän varrella tapahtunutta muutosta suhtautumisessa poliittiseen osallistumiseen sekä vastaajan ”sukupuolviiefektisuutta” (ks. Purhonen 2002) itsestään poliittisena osallistujana, toisin sanoen hänen omaa suhtautumistaan poliittiseen osallistumiseen suhteessa vastaajan arvioon ikätoveriensä suhtautumisesta. Tulokset osoittivat, että poliittinen sosialisatio ei näytä juu-

rikaan selittävän sukupolvien välisiä äänestyseroja, ainakaan siinä mielessä, että voitaisiin sanoa nuorten matalan vaaliosallistumisen olevan seurausta jollain muotoa ”epäonnistuneesta” sosiaalisaatioprosessista.

Edellä esitettyä tutkimusta voidaan luonnollisesti kritisoida koko poliittisen sosialisoinnin operationalisoinnista. Selvää onkin, että edellä mainittua analyysia on syytä pyrkiä laajentamaan erityisesti lapsuus- ja nuoruusiän poliittista sosiaalisaatiota mittaavien muuttujien suuntaan. Plutzer (2002) linkittää kiinnostavasti toisiinsa poliittisen sosialisoinnin ja äänestämistä koskevan sukupolviefektin ”kehitysteoreettiseksi” nimittämällä lähestymistavalla (a developmental theory of turnout). Plutzer lähtee liikkeelle siitä, että monet jättävät äänestämättä ensimmäisissä vaaleissaan. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomauttaa, että Suomessa 18-vuotiaiden äänestysaktiivisuus on useita prosenttiyksiköitä 19–20-vuotiaita korkeampaa (Martikainen & Wass 2002, 67). Tämä johtunee pitkälti kannustavasta mahdollisuudesta päästä käyttämään äänioikeutta heti täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeen ja osittain myös siitä, että suuri osa 18-vuotiaista asuu vielä kodin vaikutuspiirissä, mikä saattaa lisätä painetta äänestää, etenkin jos vanhemmat ovat omaksuneet voimakkaan äänestämismäärän.

Plutzerin mukaan niin äänestämiseen kuin äänestämättä jättämiseen liittyy tietty pysyvyys (inertia), koska omaksutusta toimintamallista muodostuu pitkälti tapa. Äänestysaktiivisuuden kehityksen kannalta olennainen kysymys kuuluu, kuinka pian nuorista tapaaäänestämättömistä tulee tapaaäänestäjiä. Plutzerin edellä mainittuun Jenningsin ja Niemen (ks. alaviite 9) paneeliaineistoon pohjautuvan analyysin keskeisempiä ansioita on sosialisointiin liittyvien tekijöiden vaikutusten huolellinen erottelu. Tutkimuksessa havaitaan, että vanhempien sosioekonominen asema ja poliittiset resurssit (mm. politiikkaa kohtaan tunnettu kiinnostus, poliittinen tietämys ja puoluekannan voimakkuus) vaikuttavat ratkaisevasti siihen, äänestääkö yksilö ensimmäisissä vaaleissaan. Näiden tekijöiden vaikutus kuitenkin häviää ajan myötä yksilön oman sosiaalisen aseman vakiintuessa. Ikäkohortin vanhentuessa yhä useammista sen jäsenistä siirtyy tapaaäänestäjiksi ja perheeltä saatuihin resurssiin pohjautuvat erot kaventuvat. Tietty ”häiriötekijät”, kuten muuttaminen, voivat aiheuttaa katkoksia tapaaäänestämiseen, mutta ainoastaan

hetkellisesti. Sen sijaan vanhempien puoluesamastumisella on pitkäkestoinen vaikutus äänestämisen todennäköisyyteen. Puoluesamastumisen yleinen heikkeneminen ei ole vaikuttanut niiden aikuisten vaaliosallistumiseen, joille äänestäminen on muodostunut tavaksi. Kuitenkin löyhentynyt puoluesidonnaisuus hieman vähentää, ehkä vuosikymmenten päästä, heidän lastensa äänestämisen todennäköisyyttä. Puoluesamastumisen heikentyminen ei Plutzerin mukaan luonnollisesti ole ainoa äänestysaktiivisuuden laskua selittävä pitkäkestoinen tekijä, mutta kuitenkin kiistatta sangen merkittävä sellainen. Plutzerin havainnon voisi olettaa olevan relevantti myös Suomen kohdalla, ja periaatteessa sitä voisi testata myös haastatteluaineistolla tiedustelemalla vastaajalta hänen näkemystään vanhempiensa puoluekannan voimakkuudesta. Tällaista muuttujaa ei kuitenkaan valitettavasti ole toistaiseksi käytettävissä ainakaan puolueiden ajankohdasta tutkimuksissa tai Eduskuntavaalitutkimus 2003 -aineistossa.

Sen sijaan poliittisen tietotason vaikutusta yhteisä sosialisoinnin osatekijänä on mahdollista tarkastella Eduskuntavaalitutkimus 2003 -aineiston pohjalta. Poliittisen tietämyksen vähäisyys äänestämättä jättämisen taustatekijänä on nimittäin erityisen merkityksellinen nuorten kohdalla. Vaikka myös poliittiseen tietämykseen liittyy eräänlainen elämäntapaefekti eli tiedon taso kasvaa iän myötä sitä mukaa, kun kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kasvaa (Milner 2002, 47), on kuitenkin syytä panna merkille, että myös poliittisessa tietämyksessä on alettu havaita sukupolvi-ilmiön vaikutusta. Useassa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa on huomautettu, että nykyiset nuoret tietävät huomattavasti vähemmän kuin vanhemmat ikäryhmät samanikäisinä. (Delli Carpini ja Keeter 1996; Milner 2002, 47). 1940-luvulta 1970-luvun puoliväliin asti haastattelututkimukset osoittivat nuorten olevan vanhempiin ikäryhmiin verrattuna vähintään yhtä hyvin perillä poliittisista kysymyksistä (Putnam 2000, 35–36). Havainto on erityisen vaikeasti selitettävissä kohonnutta koulutustaustaa vasten: aiemmat sukupolvet olivat matalammin koulutettuja, mutta heidän tietotasonsa oli korkeampi ja he myös äänestivät enemmän. On kuitenkin syytä huomata, että yksilötasolla korkea koulutustaso edelleen korreloi korkean tietason ja täten myös suuremman äänestysaktiivisuustason kanssa (Milner 2002, 49). Poliittisen tiedon tasossa näkyvä sukupolvikuilu ei siis näin ollen heijasta nuorten

yleistä taipumusta tietää vanhempia vähemmän vaan on sen sijaan viimeaikainen ilmiö. Nuorten matalamman tietotason voikin katsoa olevan osittain seurausta sosialisatioprosessin ”häiriöistä”, siinä mielessä, että poliittiseen socialisaatioon olennaisena osana kuuluva politiikkaa koskevien tietojen omaksuminen on onnistunut vain osittain. Näin ollen sen huomioiminen voi osaltaan syventää tietoa poliittiseen socialisaatioon kytkeytyvien tekijöiden merkityksestä sukupolvien välisten äänestyserojen selittäjinä.

Ensimmäisen äänestyskokemuksen ajoittuminen: äänioikeusikärajan laskemisen vaikutukset. Kolmas tässä tarkasteltava vaaliosallistumiseen liittyvän sukupolviefektin selitysmalli perustuu äänestämiskärajan laskun sosiaalistaviin vaikutuksiin (Franklin 2004). Franklinin mukaan äänestämiseen ”oppimisen” kustannukset ovat erityisen suuria, mikäli ensimmäiset vaalit ajoittuvat yhteiskunnallisen osallistumisen suhteen yksilön kannalta epäsuotuisaan elämänvaiheeseen heti koulun päättymisen jälkeen. Useimmissa länsimaissa lukio päätetään noin 18 vuoden iässä, jota seuraavat neljä vuotta luonnehtivat monet aikuisuuteen liittyvät kysymykset. Lisäksi ajanjakso 18 ikävuodesta 22 ikävuoteen on aikaa, jolloin yksilö kytkeytyy sosiaalisiin verkostoihin, jotka osaltaan toimivat puoluevalinnan tukena ja ylipäänsä äänestämiseen motivoijina. 18-vuotiaina äänioikeuden saavuttaneiden ensimmäiset vaalit ajoittuvat keskimäärin 20 ikävuoden paikkeille eli ajankohtaan, jolloin yksilö ei ole vielä päättänyt opintojaan tai on astumassa työelämään eli elämäntilanteessa, jossa äänestäminen on vähemmän palkitsevaa ja todennäköisyys jättää äänestämättä on näin ollen suurempi kuin myöhemmällä iällä. Tiivistysty 18-vuotiaina äänioikeuden saavuttaneiden ensimmäinen äänestyskokemus on epämiellyttävämpi kuin mitä se olisi vanhempana, ja tällä kokemuksella on sosiaalistava vaikutus myöhempään vaaliosallistumiseen (ibid., 63).

Ajanjakson 1963–1998 kattavan, kuudesta maasta kerätyn yhdistetyn aineiston avulla Franklin testaa viittä eri hypoteesia, jotka kaikki saavat empiirisessä analyysissa tukea: 1) missä tahansa tarkasteluajanjakson vaaleissa äänestysaktiivisuuden muutokset, niin aktiivisuuden nousu kuin laskukin, ovat paikannettavissa viimeisimmäksi äänioikeusikärajan saavuttaneisiin kohortteihin, jotka äänestävät edellisestä kohortista poikkeavalla tavalla verrattuna tilanteeseen, jossa edelli-

nen kohortti oli äänestäjänä uusi; 2) Inertia eli taapäänestäminen on suurinta vakiintuneiden äänestäjien joukossa (äänioikeus kattanut kolmet vaalit); 3) Vaaleihin liittyvillä kontekstuaalisilla tekijöillä (puoluerakenne, vaalien kilpailullisuus, äänioikeusikäraja jne.) on suurin vaikutus nuorimpien kohorttien kohdalla; 4) äänioikeusikärajan laske- mista seuranneiden ikäkohorttien äänestysaktiivisuus on uudistusta edeltäneiden kohorttien aktiivisuutta matalampaa; sekä 5) sen jälkeen kun uudistusta seuranneet kohortit tulevat äänestäjinä vakiintuneiksi eli ovat kokeneet kolmet vaalit, aktiivisuusero uudistusta edeltäneiden ja sitä seuranneiden kohorttien välillä säilyy myös ajan myötä.

Suomessa lailla valtiopäiväjärjestyksen muuttamisesta (357/1972, 12.5.1972) äänioikeusikäraja laskettiin 18 ikävuoteen. Kyseinen lakimuutos astui voimaan 15.5.1972. Vuoden 1975 eduskuntavaalit olivat siis ensimmäiset lakimuutoksen jälkeiset vaalit. Ennen vuoden 1995 vaalilainsäädännön uudistusta äänioikeus määräytyi vaaleja edeltäneen vuoden viimeisen päivän tilanteen mukaisesti (Tarasti 1998). Näin ollen kaikki vuonna 1954 (vuonna 1972 18 vuotta täyttäneet) tai sen jälkeen syntyneet kuuluvat uudistusta seuranneeseen kohorttiin. Osaa Franklinin hypoteeseista on siis mahdollista tarkastella edellä kuvatun puolueiden ajankohtaistutkimuksista kootun yhdistetyn aineiston pohjalta, joka kattaa vuosien 1975–2003 eduskuntavaalit.

Lopuksi

Artikkelissa on tarkasteltu yhtäältä äänestämiseen liittyvän sukupolviefektin empiiriseen todentamiseen liittyviä ongelmakohtia ja toisaalta kyseisen efektin mahdollisia selitystekijöitä. Kumpaakin kysymykseen on tässä vielä syytä esittää lisähuomautus. Ensinnäkin, kuten edellä lyhyesti mainittiin, elämäntilanteen vaikutus äänestämässä ei välttämättä ole varsinaisesti heikentynyt, vaan on myös mahdollista, että sen vaikutus näkyy nykyään pidemmällä viiveellä kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Suomen Akatemian ”*Life as Learning*” (LEARN) -tutkimusohjelmassa on havaittu, että vaikka 1970-luvun alussa syntyneet ovat 1960-luvun syntyneitä korkeammin koulutettuja, heidän asemansa työmarkkinoilla on silti vanhempia heikompi. Epäsuotuisa työmarkkina-asema puolestaan siirtää aikuisuuteen liittyviä valintoja, kuten avioliiton solmimista, lasten hankkimista ja

oman asunnon ostoa (ks. www.aka.fi – tiedotteet). Voikin siis olla, että elämänkaariefektin vaikutus näkyy vasta jonkin matkaa 30 ikävuoden jälkeen. Toisaalta on myös syytä huomauttaa, että vuoden 2003 eduskuntavaalien Helsingin vaalipiiriä koskevat tiedot osoittavat silloisten 18–30-vuotiaiden äänestysaktiivisuuden kehittyneen vuoden 1999 eduskuntavaaleihin verrattuna yllättävän paljon elämänkaariefektin olettamalla tavalla: nousua on neljässä vuodessa tapahtunut enimmillään 12 prosenttiyksikköä (Martikainen ym. 2003). Edellä sanotun perusteella lieneekin selvää, että elämänkaari- sukupolvi- ja periodiefektin vaikutusta on syytä selvittää Suomessa perusteellisesti mahdollisimman pitkän aikavälin kattavalla aineistoilla, mihin puolueiden ajankohtaistutkimukset tarjoavat sangen hyvät edellytykset.

Toinen huomautus koskee sukupolviefektin mahdollisia selitystekijöitä. Edellä käsiteltyjen avainkokemuksiin, poliittisen sosialisatioprosessin eroihin ja äänestysikärajan laskun vaikutuksiin keskittyvien selitysmallien ohella sukupolviefektille on löydettävissä myös muita syitä. Jo edellä siteeratussa Kanadaa koskevassa tutkimuksessa (Rubenson et al. 2004) niin sanotun X-sukupolven ja sitä vanhempien sukupolvien välisestä 27,4 prosenttiyksikön suuruudesta äänestysaktiivisuuskulusta 8,6 prosenttiyksikköä selittyi sosiodemografisilla eroilla. Olettaessa mukaan vastaajan arvio käytyjen vaalien kilpailullisuudesta, mahdolliset kampanjan aikaiset yhteydenotot puolueiden taholta sekä puoluesamastuminen ero kapenee 3,2 prosenttiyksikköä lisää. Sen sijaan puolueita ja politiikkaa kohtaan tunnetulla kyynisyydellä ei ollut vaikutusta nuorten ja vanhempien sukupolvien väliseen aktiivisuuseroon. Lopullisessa mallissa, jossa edellä mainittujen muuttujien ohella on kontrolloitu politiikkaa kohtaan tunnettu kiinnostus ja politiikka koskeva tietotaso, ikäryhmien aktiivisuusero on enää 9,6 prosenttiyksikköä. Tutkimusta voidaan kuitenkin kritisoida siitä, että se erkanee ”niukkuuden” periaatteesta (parsimony), jonka mukaan tutkijan tulisi valita yksinkertaisin mahdollinen selitys ja/tai pienin määrä mahdollisia muuttujia, jotka voivat selittää suurimman määrän havainnoista (Evans 2004, 7, 18). Tässä mielessä on mielenkiintoista, että lopullisensikin mallin selitystaste jää suhteellisen vaatimattomaksi mukaan otettujen muuttujien runsaasta lukumäärästä huolimatta. Tekijät suhtautuvat myös itse tuloksiinsa varauksella huomauttaessaan, että poliittinen tieta-

so ja poliittinen kiinnostuneisuus ovat itse asiassa hyvin lähellä selitettävää muuttujaa ja myös kysymys kausaliteetista on ongelmallinen: seuraako päätös äänestää päätöstä hankkia politiikkaa koskevaa tietoa vai päinvastoin? Lisäksi vaikka politiikkaa koskeva tieto ja kiinnostus selittävätkin hyvin sukupolvien välistä aktiivisuuseroa, kiinnostavimmaksi kysymykseksi jää, *miksi* nuoremmat ovat vanhempia vähemmän kiinnostuneita ja heikommin informoituja (Rubenson et al. 2004, 417–418, kursivointi alkuperäinen).

Edellä mainittu tutkimus on kuitenkin mielenkiintoinen myös siinä mielessä, että se ottaa huomioon vaalien kilpailullisuuden merkityksen. Franklin et al. (2004) ovat todenneet 22 maata kattavassa tutkimuksessaan vaalien muuttuneen viime vuosina yhä vähemmän kilpailullisiksi siinä mielessä, että ne toisivat muutosta harjoitettavaan politiikkaan. Äänestäjille, etenkin nuoremmille, jotka ovat äänestäjinä vähemmän vakiintuneita, tämä merkitsee vähemmän kannustimia äänestää. Nuoremmalle äänestäjäkunnalle on myös merkityksellisempää, mitä kulloisissakin vaaleissa on pelissä, mikä voi osittain juontua äänestämistä kohtaan tunnetun velvollisuudentunnon laskusta nuorten keskuudessa. Olennaista onkin kiinnittää sukupolven eroja tulkitessa erityistä huomiota periodin eli kulloisenkin vaalikontekstin vaikutukseen. Esimerkkejä erityisen mobilisoivista vaaleista löytyy useita, kuten vuoden 2003 eduskuntavaalit, joiden luonne ”pääministerivaaleina” innosti äänestäjiä siinä määrin, että vuodesta 1983 yhtäjaksoisesti jatkunut äänestysaktiivisuuden lasku pysähtyi (ks. Grönlund ym. 2004). Myös niin sanottu Halme-ilmiö oletettavasti vaikutti osaltaan nuorten helsinkiläisten äänestysprosentin huomattavan kasvun taustalla (Martikainen ym. 2003). Toinen kiinnostava esimerkki ovat vuoden 1982 presidentinvaalit, joissa äänestysprosentti nousi vuoden 1978 vaalien hieman alle 70:n lukemasta 87 prosenttiin tilanteessa, jossa äänestäjille tarjoutui todellinen valintatilanne (Nousiainen 1998, 326).

Sukupolvien aktiivisuuserojen taustatekijöitä voi myös lähteä etsimään eri tavoista hahmottaa demokratian historiassa suhteellisen uutta edustuksellisuuden käsitettä (vrt. Setälä 2003). Ankersmit (2002, 32–33) erottelee kolme eri tapaa käsittää edustuksellisuus: edustuksellisuus *substitutiona* (A edustaa B:tä silloin kun A voi ottaa B:n paikan eli kun A voi toimia B:n poissaolon korvaajana), edustuksellisuus *peilikuvana* (edustajien mielipi-

teiden tulee olla yhteneväiset edustettavien kanssa, mikä on suhteellisen vaalitavan perusta, ks. Nousiainen 1998, 157) ja edustuksellisuus edustajien *ylivertaisuutena* edustettaviin nähden (poliittisen edustuksellisuuden tavoite on valita parhaimmat ehdokkaat tärkeään ja vastuulliseen tehtävään edustaa kansalaisia). Edustuksellisuutta koskevat käsitykset voi kytkeä myös vaalien kontekstiin tarkastelemalla, keitä vaaleissa valittiin. 1960–70-lukujen nykyistä suuremman poliittisen aktiivisuuden kaudelle oli omaleimaista ja historiallisessa mielessä poikkeuksellista, että merkittäviin asemiin oli mahdollista päästä erittäin nuorena: edustajien ei oletettukaan olevan ylivertaisia vaan osa omaa sukupolvea. Äänestäminen oli näin yksi keino kasvattaa oman sukupolven yhä kasvavaa jalsansijaa yhteiskunnassa.¹²

Nykyisin tilanne on tässä mielessä nuorempien sukupolvien näkökulmasta epätydyttävä. Istuvan eduskunnan keski-ikä on lähellä 48 ikävuotta ja

alle 30-vuotiaita edustajia valittiin viime eduskuntavaaleissa vain kuusi. Kansanedustajat ovat myös selvästi korkeammin koulutettuja kuin äänestäjät keskimäärin ja heidän tulotasonsa oli jo ennen eduskuntaan pääsyä huomattavasti korkeampi kuin äänestäjäkunnalla (Myrskylä 2003). Äänestäjät siis näyttävät jossain mielin kaipaavan edustajilta ainakin sosioekonomista ”ylemmyyttä”. Näin mielletty edustuksellisuus voi kuitenkin tuntua sangen vieraalta osasta nuorempaa sukupolvea, jolle on tarjolla lähes pohjattomasti informaatiota ja koulutuksen myötä kasvanut kyky käsitellä sitä itsenäisesti, mikä voi myös osaltaan lisätä halua itse osallistua politiikkaan äänestämistä konkreettisemmin keinoin (ns. *tee-se-itse* -politiikka). Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollista laajemmin pohtia, miten eri sukupolvien näkemyksiä edustuksellisuudesta voisi empiirisesti kartoittaa. Tästä huolimatta vaikuttaa perustellulta olettaa sukupolvittaisten äänestysaktiivisuuserojen pohjautuvan myös sukupolvien välisiin eroihin edustuksellisuuden mieltämisessä, etenkin kun edustuksellisen demokratia käytännössä yhä pitkälti perustuu vaaleissa äänestämiseen.

¹² Kiitän lämpimästi Petri Koikkalaista tämän näkökulman esiin tuomisesta.

LÄHTEET

- Abrahamson, Paul R. ja Aldrich, John H. 1982. The Decline of Electoral Participation in America. *American Political Science Review* 76:3, 502–521.
- Alapuro, Risto. 1969. *Sukupolvet ja arvot*. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 118/1969.
- Allardt, Erik. 1981. Sukupolvet suomalaisen yhteiskunnan kuvauksessa. *Sosiologia* 18:4, 265–274.
- Allardt, Erik ja Bruun, Kettil. 1956. *Characteristics of the Finnish Non-Voter*. Transactions of the Westermarc Society, Vol III. Copenhagen: Ejnar Munksgaard.
- Allison, Paul D. 1999. *Multiple Regression: A Primer*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Anduiza Perea, Eva. 1999. Youth Turnout in National Parliamentary Elections. Teoksessa *Youth Voter Participation. Involving Today's Young in Tomorrow's Democracy*. Stockholm: The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA).
- Ankersmit, Frank R. (2002): Representational Democracy. An Aesthetic Approach to Conflict and Compromise. *Common Knowledge* 8:1, 24–46.
- Berelson, Bernard R., Lazarsfeld, Paul R. ja McPhee, William N. 1954. *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago: University of Chicago Press.
- Blais, André, Gidengil, Elisabeth, Nevitte, Nevil ja Nadeau, Richard. 2004. Where Does Turnout Decline Come From? *European Journal of Political Research* 43:2, 221–236.
- Borg, Sami. 1996. *Velvollisuus vaikuttaa. Tutkimus suomalaisten äänestysosallistumisen perusteista ja eduskuntavaalein äänestysprosentin laskusta*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos, Tampere.
- Brody, Richard A. 1978. The Puzzle of Political Participation in America. Teoksessa Anthony King (toim.), *The New American Political System*. Washington, D.C.: American Enterprise Institute.
- Campbell, Angus, Converse, Philip, Miller, Warren ja Stokes, Donald. 1960. *The American Voter*. New York: John Wiley & Sons.
- Dahl, Robert. 1961. The Behavioral Approach in Political Science: Epitaph for a Monument to a Successful Protest. *American Political Science Review* 55:4, 763–772.
- De Vries, Michiel S. 2005. Changing Policy Views at the Local Level: The Effect of Age, Generations and Policy-Periods in Five European Countries. *European Journal of Political Research* 44:1, 1–15.
- Delli Carpini, Michael X. 1986. *Stability and Change in American Politics. The Coming of Age of the Generation of the 1960s*. New York and London: New York University Press.

- Delli Carpini, Michael X. 1999. *In Search on the Informed Citizen: What Americans Know about the Politics and Why It Matters*. Paper presented at conference on "The Transformation of Civic Life". Middle Tennessee State University, Murfreesboro and Nashville, Tennessee. November 12–13, 1999.
- Delli Carpini, Michael X. ja Keeter, Scott. 1996. *What Americans Know about the Politics and Why It Matters*. New Haven, CT: Yale University.
- Dudlay, Robert L. ja Gitelson, Alan R. 2002. Political Literacy, Civic Education, and Civic Engagement: A Return to Political Socialization? *Applied Developmental Science* 6:4, 175–182.
- Evans, Jocelyn A. J. 2004. *Voters and Voting. An Introduction*. London: Sage.
- Franklin, Mark 2004. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. New York: Cambridge University Press.
- Franklin, Mark N., Lyons, Patrick ja Marsh, Michael. 2004. The Generational Basis of Turnout Decline in Established Democracies. *Acta Politica* 39:2, 115–151.
- Greenstein, Fred I. 1970. A Note on the Ambiguity of "Political Socialization": Definitions, Criticisms, and Strategies of Inquiry. *The Journal of Politics* 32:4, 969–978.
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki, Sundberg, Jan, Sänkiahö, Risto ja Wass, Hanna. 2005. Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Highton, Benjamin ja Wolfinger Raymond E. 2001. The First Seven Years of Political Life Cycle. *American Journal of Political Science* 45:1, 202–209.
- Hoikkala, Tommi, Purhonen, Semi ja Roos, J.P. 2000. The Baby Boomers, Life's Turning Points and Generational Consciousness. Paper prepared for the workshop on "Narrative, Generational Consciousness and Politics", Faculty of Social and Political Sciences, University of Cambridge, June 30, 2000.
- Hyman, Herbert. 1959. *Political Socialization*. Glencoe, III.: Free Press.
- Jennings, M. Kent ja Niemi, Richard G. 1981. *Generations and Politics. A Panel Study of Young Adults and Their Parents*. Princeton: Princeton University Press.
- Jääsaari, Johanna. 1986. Sukupolvet, elämäntapa ja politiikka. *Politiikka* 28:2, 258–281.
- Karisto, Antti. 2005. Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Antti Karisto (toim.), *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino.
- Knupfer, Genevieve. 1947. Portrait of the Underdog. *Public Opinion Quarterly* 11:1, 103–114.
- Ljungberg, Elisabet. 2003. Politisk socialisation – ett forskningsområde som söker sin identitet. *Politiikka* 45:2, 133–147.
- Lyons, William & Alexander, Robert. 2000. A Tale of Two Electorates: Generational Replacement and the decline of Voting in Presidential Elections. *Journal of Politics* 62:4, 1014–1034.
- Martikainen, Pekka, Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna. 2005. The Effect of Socioeconomic Factors on Voter Turnout in Finland: A Register Based Study of 2.9 Million Voters. *European Journal of Political Research* 44:5, 645–669.
- Martikainen, Tuomo. 1978. *Ikä ja sitoutuminen vaaleihin. Tutkimus eri ikäryhmien, erityisesti nuorten osallistumisesta v. 1975 valtiollisiin vaaleihin*. Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja 36. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Martikainen, Tuomo. 1988. *Puuttuva punainen viiva*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo, Taimisto, Eeva ja Wass, Hanna. 2003. Äänestysviikkauden alueellinen kehitys Helsingissä. *Kvartti* 4/03.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna. 2002. *Äänettömät yhtiömiehet. Osallistuminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin*. Vaalit 2002:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna. 2005. *Nuorten äänestysaktiivisuus vuoden 2004 kunnallisvaaleissa Helsingissä*. Nuorisosaian neuvottelukunta. [http://www.minedu.fi/nuora/julkaisut/Kuntavaalit%202004.pdf].
- Martikainen, Tuomo ja Yrjönen, Risto. 1991. *Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos*. Tutkimuksia 178. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo ja Yrjönen, Risto. 1980. *Nuoret ja politiikka. Tutkimus suomalaisen vaali-instituution toimivuudesta*. Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja 40. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Martikainen, Tuomo ja Yrjönen, Risto. 1984. *Nuorten poliittinen suuntautuminen. Tutkimus nuorten äänestysvalinnoista*. Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja 59. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Mikkola, Henna. 2002. *Sukupolvettomat? Nuoret ikäpolvensa kuvaajina*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 73. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Milbrath, Lester W. 1965. *Political Participation. How and Why Do People Get Involved with Politics?* Chicago: Rand McNally.
- Milner, Henry. 2002. *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hanover and London: Tufts University, University Press of New England.
- Myrskylä, Pekka. 2003. Eduskuntavaalit 2003 – ehdokkaiden ja valittujen taustat. http://www.stat.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_kat_002.html
- Niemi, Richard G. ja Sobieszek, Barbara I. 1977. Political Socialization. *Annual Review of Sociology* 3, 209–233.
- Nousiainen, Jaakko. 1998. *Suomen poliittinen järjestelmä*. Juva: WSOY.
- Paloheimo, Heikki. toim. 2005. *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Pesonen, Pertti. toim. 1972. *Protestivaalit, nuorisovaalit: tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972*. Helsinki: Ylioppilastuki.
- Pesonen, Pertti, Sänkiahö, Risto ja Borg, Sami. 1993. *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.
- Plutzer, Eric. 2002. Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood. *American Political Science Review* 96:1, 41–56.
- Purhonen, Semi. 2002. Sukupolvikäsittien kolme ulottuvuutta. Diskursiivisen dimension merkitys sukupolvitietoisuuden rakentumisessa. *Sosiologia* 39:1, 4–17.
- Purhonen, Semi. 2005. Onko Attac sukupolviilike? (Ja mikä sukupolviilike oikein on?). Teoksessa Tommi

- Hoikkala, Laine Sofia ja Jyrki Laine (toim.), *Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Putnam, Robert. 2000. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Roos, J.P. 1987. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Roos, J.P. 2005. Laajat ja suppeat sukupolvet; esimerkkinä suuret ikäluokat ja niiden ympärille kertyneet sukupolvi- liikkeet. Teoksessa Antti Karisto (toim.), *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino.
- Rubenson, Daniel, Blais, André, Fournier, Patrick, Gidengil Elisabeth ja Neviite, Neil. 2004. Accounting for the Age Gap in Turnout. *Acta Politica* 39:4, 407–421.
- Setälä, Maija. 2003. *Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suomen Akatemia -tiedote 30.11.2005: Nuoruus pitenee ja aikuisuus pakenee; http://www.aka.fi/modules/release/show_release.asp?id=84D2CD7699AF4E8E8EFD46250192A74B&groupid=AD9E5E55202F4F54B25AF27116889DEC&layout=aka_fi_sisa&tabletarget=data_1&pid=E12080C439CB48A191E80295F382194F, 12.12.2005.
- Tarasti, Lauri. 1998. *Suomen vaalilainsäädäntö*. Helsinki: Edita.
- Toivonen, Timo. 1999. *Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia*. WSOY: Helsinki.
- Toivonen, Timo. 2003. Sukupolvi yhteiskunnallisen muutoksen selittäjänä. Teoksessa Harri Melin ja Jouko Nimula (toim.), *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino.
- Toivonen, Timo. 2004. Generation (Cohort) as Explanans of Social Behavior. Teoksessa Matti Wiberg (toim.), *Reasoned Choices*. Turku: Finnish Political Science Association.
- Vimpari, Anna-Mari. toim. 2005. *Rohkeutta vai nihkeyttä? Suomalaisen kansallistunteen ja globalisaation suhde*. Helsinki: Maahenki.
- Virtanen, Matti. 1999. Sukupolven tasot, fraktiot ja elämäntahti. *Sosiologia* 36:2, 81–94.
- Virtanen, Matti. 2001. *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolven dynamiikka*. Hämeenlinna: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 831.
- Wass, Hanna. 2005. *Generations and Socialization into Political Participation*. Käsikirjoitus.
- Wilksa, Terhi. 2004. Nuorten kollektiivinen sukupolvi- toisuus nuorisobarometrin valossa. Teoksessa Terhi Wilksa (toim.), *Oman elämänsä yrittäjät? Nuorisobarometri 2004*. Helsinki: Nuorisotutkimuskeskus, julkaisuja 28. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimus- seura, julkaisuja 44.
- Wolfinger, Raymond E. ja Rosenstone, Steven J. 1980. *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.